

Подкаст “За лаштунками допомоги”. Епізод 2 | Між незламністю та втомою: чесна розмова про гуманітарний сектор

Ведуча: Усім вітання, друзі! Це третій епізод третього сезону подкасту «За лаштунками допомоги». Обговорюємо гуманітарну сферу та гуманітарне реагування в Україні, адже з початку повномасштабного вторгнення у нас є багато про що поговорити — як матеріального, так і ціннісного. У третьому епізоді сфокусуємося на ціннісному, будемо говорити про стійкість та вразливість, і звичайно ж про те, як наративи формують ставлення до громадянського суспільства в Україні.

Робитимемо це з Сашею Целіщевою, дослідницею Open Space Works Ukraine та співавторкою дослідження про наративи в гуманітарному секторі в Україні. Саша, вітання!

Саша: Вітання!

Ведуча: Давайте одразу розберемося в цих маркерах «стійкість» і «вразливість». Що ми маємо на увазі, коли говоримо «стійкість»? Навколо цього вже так багато всього обросло, що це вже не просто поняття, а цілий комплекс.

Саша: Так і є. Поняття стійкості та вразливості часто використовуються в різних контекстах. Навіть у гуманітарному реагуванні різні люди по-різному їх сприймають та описують.

Ми працюємо над дослідженнями стійкості в різних контекстах, зокрема стійкості громадянського суспільства. Один з поширених підходів — це здатність до адаптації в складних умовах. Але якщо розширювати це поняття, є підхід «resilience analysis» (аналіз резилієнтності), який виділяє три види стійкості:

1. Стабілізаційна стійкість: Саша: коли організація, громада чи людина має здатність стабілізуватися після кризи.
2. Адаптаційна стійкість: Саша: коли ми не просто стабілізуємося, а змінюємося та адаптуємося до нової ситуації.
3. Трансформаційна стійкість: Саша: це вже здатність не лише змінюватися внутрішньо, але й змінювати світ навколо — свою організацію, громаду, залишаючись дієвими в будь-яких умовах.

Ведуча: А як щодо вразливості?

Саша: З вразливістю, мабуть, ще складніше. Коли ми презентували це дослідження, ми зосередились на темі вразливості та стійкості. Спікерки, переважно з громадських організацій, говорили про різні речі. Якщо узагальнити, то стійкість та вразливість стали не просто поняттями, а певними очікуваннями, маркерами поведінки. Коли ми говоримо про стійкість, ми очікуємо сили, резилієнтності, можливості зі всім справлятися. Коли про вразливість — деє говоримо про слабкість, про те, що в складних ситуаціях важко тримати обличчя.

Ведуча: Виходить, з одного боку це антоніми, а з іншого — одне без іншого існувати не може? Як виявити одне без іншого?

Саша: Під час підготовки методології у нас було питання в опитувальнику, де люди мали оцінити ситуацію на шкалі між «вразливістю» та «стійкістю». Але ми зрозуміли, що люди не готові давати відповідь в такому форматі. Вони казали, що одночасно почуваються і дуже вразливими, і дуже стійкими. У підсумку ми розділили це питання на два. І якщо подивитися на результати, то близько 86% опитаних позначили свою вразливість, але також майже 80% — свою стійкість. Насправді це складні поняття, і часто одне без іншого не існує.

Ведуча: Ви вже трохи згадали про методологію. Як проходило саме дослідження? Як можна опитати людей про такі абстрактні поняття?

Саша: В Open Space Works Ukraine ми працюємо переважно з якісними дослідженнями. Це зазвичай інтерв'ю, фокус-групи. У цьому дослідженні ми використовували метод «Sensemaker»: люди розповідали свої історії, а потім відповідали на питання, пов'язані з цими історіями. Це був дуже класний метод для дослідження наративів. Дослідження проводилося в трьох країнах: Україні, Польщі та Великобританії, спільно з партнерами.

Ведуча: У нас стійкість зазвичай сприймається як сила, але сила така, що ти маєш триматися без допомоги. Якщо ти попросив допомоги — це вже про вразливість. Як це ускладнює життя гуманітарним організаціям?

Саша: Ми маємо такі цитати в дослідженні. Існує думка, що якщо ти доводиш, що добре справляєшся з викликами, то ти ніби автоматично позбавляєшся права на допомогу або її вже не потребуєш. Для громадських організацій це виклик. Ми всі знаємо, як неймовірно громадянське суспільство відреагувало на повномасштабне вторгнення. Об'єктивно, організації є стійкими, часто перевищують очікування міжнародних партнерів.

Але з іншого боку, міжнародні партнери іноді забувають, що команди цих організацій живуть і працюють в тій самій країні, що й люди, яким вони допомагають. Контекст повномасштабної війни — вразливий сам по собі: небезпечно, складно, пов'язано з викликами на особистому та сімейному рівні. Люди, які надають допомогу, розуміють, що завтра вона може знадобитися їм самим.

Ведуча: Чи не втрачають організації суб'єктність, коли проявляють вразливість? Їх починають сприймати не як дієвих партнерів, а як тих, кого треба направляти.

Саша: Це великий ризик. Але наш світ різноманітний, і в ньому одночасно вживаються наративи про стійкість та вразливість.

Образ вразливості Саша: часто використовувався за кордоном, особливо в перший рік війни — образ «ідеального біженця»: жінка з дітьми, вдячна за допомогу, але з часом інтегрується. Вразливі образи використовувалися для збору допомоги.

Образ стійкості Саша: частіше застосовувався до громадських організацій — героїчний, спроможний, гідний захоплення.

Невідомо, де більше небезпеки: там, де показують лише вразливість, забуваючи про сучасну державу, чи там, де показують лише героїзм, ігноруючи контекст повномасштабної війни.

Ведуча: Чи не грає з нами злий жарт очікування постійної стійкості? Ми не можемо зупинитися, а це веде до вигорання.

Саша: Грає. У цьому та інших дослідженнях ми бачимо неймовірне вигорання, втому, зниження продуктивності. Ми намагаємося доводити думку, що втома та вигорання — це не ознака ненадійності. Це означає, що на цей аспект треба звертати увагу та підтримувати організації.

Ведуча: Чи впливає цей наратив «стійкості» на фінансування? Може виникнути думка: «Ви такі сильні, тепер можете самі».

Саша: Безперечно, така історія існує, особливо в умовах загального скорочення фінансування. Але вона не така проста. На презентації дослідження ми мали цю розмову з донорами. Це двояко: з одного боку, організації «зобов'язані» виглядати стійкими, щоб отримувати фінансування. З іншого — фонди часто обирають собі саме спроможних партнерів. Частіше я чую історії про те, як донори обирають сильні організації, іноді ігноруючи місцеві, які не показують такої спроможності.

Ведуча: Як тоді організаціям правильно себе позиціонувати? Є ризик, що якщо показувати труднощі — відвернуться, якщо показувати успіхи — теж будуть ризики.

Саша: Я дивлюся на це оптимістичніше. Тут важлива чесність та адекватність. Це робота не лише організацій. Міжнародні донори також мають робити своє «домашнє завдання» — розуміти контекст країни. Такі дослідження допомагають формувати повну картинку для всіх.

На практиці, якщо організація намагається ігнорувати одну зі сторін, це не вийде довго. У якийсь момент доведеться визнати, що після трьох безсонних ночей під обстрілами ефективність буде нижчою. А з іншого боку, важливо показувати, що, незважаючи на це, ви знаєте потреби громади та професійні в реалізації проектів. Важливо комунікувати обидві сторони.

Ведуча: Давайте поговоримо про наш словник комунікації. Ми відмовилися від понять на кшталт «залізнi люди». Як змінилася наша мова?

Саша: Так, ми бачили цей аспект у дослідженні. Зараз ми не стільки міняємо поняття, скільки розширюємо їх. Ми говоримо, що ми «залізнi», але це не безплатно — ми чимось за це платимо. Під час роботи над дослідженням (а воно тривало з 2023 року) ми бачили

зміну наративів навіть на національному рівні: від річниці вторгнення до 10 років війни. Формулювання змінюються під впливом обставин. Думаю, поняття вразливості та стійкості сильно не зміняться, але будуть комунікуватися більш комплексно.

Ведуча: Що може допомогти зобразити цю складну реальність?

Саша: Мені подобається, що це дослідження працює з історіями людей. Давати голос різним людям, зокрема місцевим та жіночим організаціям, тим, кого часто не чути, — це важливий момент для створення об'ємної картини. Коли ми спираємося виключно на факти, не завжди зрозуміло, що пережила людина. Працюючи з конкретним досвідом, ми можемо відчувати та зрозуміти більше.

Ведуча: Чи однаково ми розуміємо ці поняття? Чи синхронно ними апелюють держава, громадські організації та міжнародні донори?

Саша: Ми порівнювали повідомлення. Великої різниці в поняттях нема, але є велика різниця в історіях.

Держава Саша: на початку війни комунікувала багато про «залізних людей», сміливість, незламність. Це були важливі повідомлення для міжнародної спільноти, які викликали солідарність.

Гуманітарні організації Саша: також використовували наративи вразливості (образи дітей, жінок, людей похилого віку) для залучення допомоги.

Це створило напругу для міжнародних гуманітарних організацій, які дотримуються принципів нейтральності. Для них наративи про підтримку армії були проблемою. Але це не завжди відображає реальність, де в одній сім'ї хтось воює, а хтось надає гуманітарну допомогу. Громадські організації адвокатують ідею, що принципи не завжди релевантні в нашому контексті. Але великі системи міняються повільно.

Ведуча: Чи відкриті міжнародні організації до інформації від локальних партнерів?

Саша: Звичайно, це їм корисно та вигідно. Їм вигідніше працювати руками професійних українських організацій. Але їхній попередній досвід часто відрізнявся. На жаль, зараз виглядає так, що великий відсоток роботи робиться українськими організаціями, але в бюджетах це не відображено. Гроші частіше адмініструються міжнародними організаціями, а роботу виконують місцеві. Дуже хочеться, щоб нам вдавалося поєднувати це якомога краще.

Ведуча: Друзі, цей епізод добігає завершення. У наступному епізоді поговоримо вже більше про матеріальне — про грошову гуманітарну допомогу. Тому залишайтеся з нами, слухайте попередні епізоди та робіть щось добре на своєму місці.

Подкаст «За лаштунками допомоги» — про гуманітарне реагування та допомогу від Open Space Works Ukraine та Радіо Сковорода.

